

NÉMETORSZÁGI TAPASZTALATOK

A három hét alatt, amit a Német Demokratikus Köztársaságban töltöttünk, bejártuk Szászországot, Thüringiát, Poroszország egy részét. Hosszabb időt töltöttünk Németország két világhírű nemzeti könyvtárában, a *Deutsche Bücherei*-ben és a *Német Állami Könyvtárban*, láttuk a drezdai és weimari tartományi könyvtárakat, megismertünk megyei, járási könyvtárak munkáját, s meg kell mondani, nem kis szívfájdalommal bámultuk meg a gyönyörű gyermekkönyvtárakat, zenei-közművelődési könyvtárakat. Tapasztalatokban gazdagon érkezünk haza és erre nemcsak azért volt módunk, mert a német könyvtáraktól van mit tanulnunk, hanem azért is, mert a német kollegák őszinte baráti fogadtatásban részesítettek minket, minden erővel elősegítették, hogy tapasztalatokat szerezhessünk.

Nagyon sokat hallottunk arról, hogy a háború Németországban milyen nagy károkat okozott, mégis megdöbbentett az a rengeteg rom és háborús kár, amely — az óriási mértékben folyó újjáépítés mellett — még mindig látható. Ugyanakkor nem győztünk csodálkozni azon, hogy aránylag rövid idő alatt milyen sok háborús sebet eltüntettek. Az volt az ember érzése, hogy ez a mondas, amely a 750 éves létét ünneplő Drezda város tanácsának kapuján volt olvasható: *»Drezda él, Drezda dolgozik, Drezda békét akar«* nemcsak Drezdára, hanem az egész NDK-ra vonatkozik. A háború a könyvtárakat sem kímélte, a földdel vált egyenlővé a *Drezdai Tartományi Könyvtár* épülete, rombadőlt a Német Állami Könyvtár 400 olvasóhelyes kupolaterme, s hogy ezek a könyvtárak röviddel a háború után újra megnyithatták kapuikat az olvasóknak, nagyrészt a könyvtárosok áldozatkész munkájának volt köszönhető.

A. Könyvtárügy szervezete

A könyvtárügy szervezeti felépítése terén a német elvtársak is azon munkálkodnak, hogy a könyvtárhálózatokat nagy teljesítőképességűvé fejlessék és a könyvtárak munkáját ésszerűen összehangolják. Ennek ellenére az NDK könyvtárügye jelenleg széttagoltabb, mint a magyar; az állami közművelődési könyvtárak a Művelődési Minisztériumhoz (Ministerium für Kultur), az üzemi szakszervezeti könyvtárak a Szabad Szakszervezetek Szövetségéhez, az általános tudományos könyvtárak a Főiskolai Ügyek Államtitkárságához, a tudományos szakkönyvtárak — csak úgy, mint nálunk — ahhoz a szervhez vannak csatolva, amelyeknek munkáját segíteniük kell. A do-

kumentációs állomások, amelyek a tudományos szakkönyvtárak részeiként működnek, nemcsak fenntartó szervükhöz, hanem szakfelügyelet, illetve központi dokumentációs irányítás szempontjából, az Országos Dokumentációs Központhoz is tartoznak. A Művelődési Minisztérium vagy a Főiskolai Ügyek Államtitkárságának szakfelügyeleti joga rendeletileg nincs ugyan szabályozva, mégis elmondható, hogy minden alapvető központi könyvtári kérdés szabályozása e két szervnél történik.

A közművelődési könyvtári hálózat felépítése nagyvonalakban éppen olyan, mint nálunk, azzal a lényeges különbséggel, hogy a közművelődési könyvtárak módszertani segítését, módszertani munkájuk irányítását külön önálló szerv, a *Központi Könyvtárügyi Intézet (Zentralinstitut für Bibliothekswesen)* végzi, és nem felesleges talán megemlíteni azt sem, hogy ennek az intézetnek az OSZK Módszertani Osztályán közművelődési könyvtárakkal foglalkozó 4—5 munkatárssal szemben 41 dolgozója van. A szervezeti felépítés szempontjából a különbség az, hogy a megyei (kerületi), a járási (körzeti) könyvtárak nem a megyei, illetőleg járási tanácsokhoz, hanem a helyi, városi tanácsok kulturális osztályához tartoznak.

A hálózat működésével kapcsolatban az a tapasztalatunk, hogy a módszertani munka a megyei, járási könyvtárakban jobb, mint nálunk. Nagyon sok szép és hasznos kiadványt jelentet meg a Zentralinstitut, de nagyon jó, a helyi gazdasági és kulturális eseményekhez kapcsolódó kiadványok kerülnek kiadásra a kerületi könyvtárakban is, pl. Potsdamban és Drezdában is láttuk a járási könyvtárak állományáról kiadott nyomtatott illusztrált könyvalakú katalógust, amit az olvasók is megvásárolnak. Minden könyvtárban ott láthatók a bekötött bibliográfiák, katalógusok külön asztalokon, állványokon az olvasók használatára. A tapasztalat szerint az olvasók rendszerint ezek alapján kéri a könyveket. Nagyon hasznos és szerintünk a színvonalas kölcsönzési munkát nagymértékben elősegíti a megyei és járási könyvtáraknál bevezetett ún. *»jelenléti« (presens) kartoték* és a *kölcsönzött művek kartotékja*. Ezek a kartotékok a könyvtáros segédeszközei a könyvajánlásban. A jelenléti kartoték raktári rend szerinti csoportosításban tartalmazza a raktárban található könyvek kártyáit. Kölcsönzéskor a kivitt könyvek kártyáit áthelyezik a kölcsönadott művek kartotékjába.

A tudományos könyvtárak munkájának irányításában rendkívül nagy szerepe van

a Könyvtártudományi Szakirányítás Tanácsának a Főiskolai Ügyek Államtitkárságának könyvtári osztálya mellett. Ez tanácsadó szervként működik. Ezenfelül az egyes könyvtári szakkérdések állandó gondozására szakbizottságokat létesítettek. Pl. szakbizottság foglalkozik a képzési kérdésekkel, a szerzeményezéssel, a bibliográfiai dokumentáció problémáival stb. Az NDK-ban nincs olyan különálló szerv, mint nálunk az Akadémia Könyvtártudományi Főbizottsága és az Orsz. Könyvtárügyi Tanács, hanem mindkettőnek a funkcióját a *Könyvtártudományi Szakirányítás Tanácsa látja el*. Mivel a közművelődési és tudományos könyvtárügy egysége és a Főiskolai Ügyek Államtitkárságának a tudományos szakkönyvtárak feletti szakfelügyeleti joga még nincs meg, a Könyvtártudományi Szakirányítás Tanácsának nem kell ellátni sok olyan feladatot, amelyet Magyarországon a Népművelődési Minisztérium tanácsadó szerveként működő Könyvtárügyi Tanács végez.

A szakbizottságok működése nagyon tanulságos. Ezek a bizottságok sokkal operatívabb tevékenységet fejtenek ki, mint a mi Könyvtárügyi Tanácsunk albizottságai, pl. a képzési kérdésekkel foglalkozó szakbizottság foglalkozik a képzés szabályozásával, a tananyagok elkészítésével, a szakmai továbbképzéssel, az új könyvtártudományi irodalom kiadásával,

valamint a könyvtárosok bér- és illetmény kérdésével. A kéziratok és ősnymtatványok kiadásával foglalkozó szakbizottság pl. a közelmúltban az NDK legszébb, legértékesebb kézírataiból nagy, reprezentatív kiállítást rendezett a Német Állami Könyvtárban.

A könyvtárosképzésről

A könyvtárosképzés jelentősen eltér a mi képzésünktől. A tudományos könyvtárak dolgozóinak képzését elválasztották a közművelődési könyvtárak dolgozóinak képzésétől. Ez szerintük azért szükséges, mert más jellegű anyaggal dolgoznak a tudományos könyvtárak és mással a tudományos könyvtárak könyvtárosai. A tudományos könyvtári dolgozók képzése három fokozatban történik: »Tudományos könyvtáros«, »könyvtáros, illetve középkáder«, »könyvtártechnikus«. A tudományos könyvtárosok képzése 1954/55-től kezdve a Humboldt egyetemen történik. A képzés kétszakos, a könyvtár szak mellett a Humboldt egyetem bármely szakát választhatja a hallgató. Meglepett bennünket, hogy aránylag milyen kis számban vannak »tudományos könyvtárosok« a könyvtárakban. Pl. a Német Állami Könyvtár Szerzeményezési Osztályának 51 dolgozójából csak négy a tudományos könyvtáros. Általában a tudományos könyvtárosok az osztályvezetők, szakozók, a szerzeményi osztályok szakelőadói stb.

A »könyvtáros, illetve középkáder«-képzés 50 éves múltja tekint vissza. Ezen a színvonalon két és fél év az oktatás időtartama, amiből a hallgató egy évet könyvtárban, másfél évet a *Deutsche Bücherei* vagy a *Német Állami Könyvtár* mellett működő *Könyvtári Szakiskolában* tölt. A »könyvtáros« tanulókkal szemben igen magas követelményeket állítottak. pl. orosz, latin, angol, francia nyelvet kell tanulniuk. A középkáderképzéssel az a cél, hogy tehermentesítsék a tudományos könyvtárosokat, pl. a középkáderek feladata többek között címfelvételek készítése, tanácsadás az olvasótermekben, a katalógusoknál, a könyvkiadás, a betűrendes katalógus felállításá stb. Könyvtártechnikusok képzése az ipari tanulóképzéshez hasonlóan, illetve annak keretében folyik. Az oktatás két évre terjed, a tanuló a könyvtárban végzett gyakorlati munkája mellett hetenként egyszer részt vesz a helyi ipari tanuló szakiskola irodalom-történelem oktatásán. A könyvtártechnikusok látják el a raktári szolgálatot, a könyvrendelés néhány segédmunkálatát, a kölcsönzési és egyéb adminisztrációs ügykezelést stb.

A közművelődési könyvtárak dolgozóinak képzése két fokozatban történik: Könyvtáros, könyvtártechnikus.

A »Heinrich Heine Bibliothek« szabadpolcos könyvtár

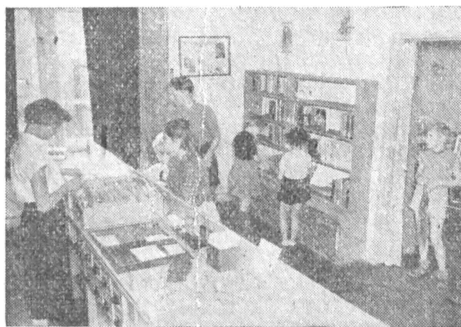
A könyvtárosokat hároméves szakiskolán képzik, a három évből a hallgató két és fél évet a lipcsei »Erich Weiner« könyvtáros szakiskolán, vagy a berlini könyvtáros szakiskolán, félévet könyvtárban tölt el. Könyvtáros képzéssel rendelkeznek a megyei, járási könyvtárak vezetői, osztályvezetői, részlegvezetői stb. A könyvtártechnikusok képzése a közművelődési könyvtárakban annyiban tér el a tudományos könyvtárakban tanuló könyvtártechnikusokétól, hogy ők minden évben 4 hétig a »Kulturális Felvilágosítás Központi Iskoláján« tanulják a könyvtáros szakismereteket. Összefoglalva a képzésről az a véleményünk, hogy jó és célravezető a több fokozatban történő oktatás, mert lehetőséget nyújt, hogy minden dolgozó jól megismerje saját munkaterületét, illetve azt, amelyekre kiképeztek.

Külföldi kapcsolatok

Az NDK könyvtárainak nemzetközi kapcsolatai az utóbbi években eredményesen fejlődnek. Az NDK-ban igen nagy jelentőséget tulajdonítanak a nemzetközi konferenciákon való részvételnek, pl. az 1955-ös brüsszeli kongresszuson annak ellenére, hogy egyelőre nem is tagjai a *Könyvtáros Egyesületek Nemzetközi Szövetségének*, 4 vagy 5 könyvtári szakember vett részt. A tanulmány és tapasztalatszere jellegű utazások — akárcsak nálunk — még nagyon szórványosak. Könyvtárosok — az irányító szervek munkatársai, a legnagyobb könyvtárak vezető dolgozóin kívül — a felszabadulás óta külföldön nemigen voltak.

A német könyvtárak nemzetközi kiadványcsere forgalma jelentősebb, mint a miénk, egyrészt azért, mert több a régi cserekapcsolat, másrészt az egyes intézményeknek, könyvtáraknak igen nagy számmal jelennek meg cserére alkalmas kiadványaik és azért is, mert a kiadványoknál nem áll fenn az a nyelvi nehézség, ami nálunk. Örömmel tapasztaltuk, hogy igen sok német könyvtár van cserekapcsolatban magyar könyvtárakkal, különösen a Tudományos Akadémia Könyvtárával, s a Szechenyi Könyvtárral. A jó kiépített cserekapcsolat eredménye, hogy pl. az Akadémia Acta-i jóformán minden tudományos könyvtárban megtalálhatók.

A külföldi irodalom vásárlására is igen nagy összeget irányoznak elő. Érdekes sajátosság, hogy az egyes tudományos intézetek rendelkezésére bocsátott valutar keret 25 százalékát az intézet tudományos munkatársai személyes könyvrendeléseikre is felhasználhatják. A külföldi folyóiratmegrendelések terén az a nagyon helyes módszer van érvényben, hogy a folyóiratokat nem kell évente újból és

A potsdami kerületi könyvtár gyermek-kölcsönzője

újból megrendelni, csak az előfizetés lemondását vagy a kiegészítő rendelést kell elküldeni.

A dokumentációról

Tanulmányútunk során az NDK dokumentációs szervezetét is tanulmányoztuk, igyekeztünk összehasonlításokat tenni a magyar és a német dokumentációs munka között, bár ez sok esetben nem volt lehetséges, mert a német dokumentáció szervezete más. Egyes kérdésekben előbb vannak mint mi, de van, ahol nálunk kedvezőbb a helyzet.

Németországban már a második világháború előtt is folyt dokumentációs tevékenység, ezért később a német dokumentációs részlegek létrehozása egyszerűbb volt, mint a többi népi demokráciákban, így hazánkban is, ahol a dokumentációs igény új szükségletként jelentkezett a felszabadulás után.

Az NDK egyetemes jellegű, tudományos irodalmi dokumentációs központja (műszaki, közgazdasági, orvosi stb) a Zentralstelle für wissenschaftliche Literatur, rövidítve ZwL.), amelyet az NDK Minisztertanácsának 1950-ben kiadott rendelete hívott életre. A ZwL felügyeleti hatósága az Irodalmi- és Kiadói-ügyek Hivatala. A ZwL hálózati központ és jellegzetessége a magyar dokumentációs szervekkel (az OMK-val, az OMGK-val, ODK-val stb.), szemben az, hogy nem működik mellette szakmai alapkönyvtár. A ZwL hálózatához tartoznak a dokumentációs részlegek (Dokumentationsstellen), amelyek alapítását megelőzte a műszaki könyvtárak létesítése. A közös vezetővel rendelkező szakkönyvtárak és dokumentációs részlegek, az egyes intézetek, tervező irodák stb. keretében fejtik ki működésüket. Az intézetek, tervező irodák stb. különböző felügyeleti hatóságokhoz tartoznak. A ZwL-t létrehozó minisztertanácsi rendelet csupán a központ feladatait rögzíti, a szervezeti felépítés, vala-

mint a dokumentációs munka elvégzésének módszertani kérdéseiben azonban a ZWL a kutató intézetekkel stb. egyetértésben intézkedik.

A ZWL hálózatához több alközpont tartozik, melyek összehangolják az egyes intézetek dokumentációs részlegeinek munkáját. Az alközpontok maguk is dokumentációs részlegek, tevékenységük csupán annyiban különbözik a kutató intézetekben stb. működő kisebb dokumentációs részlegektől (jelenleg 70 ilyen működik), hogy a koordináláson kívül a közös kiadványok kiadásával is foglalkoznak. Útunk során többek között meglátogattuk a Teltowban működő Rostanyagkutató Intézetet is, ehhez mint alközpontoz több dokumentációs részleg tartozik, amelyek munkáját összefogja és közös kiadványt is ad ki. A hálózatához tartozó dokumentációs részlegek 80 százalékban műszaki és 20 százalékban orvosi, közgazdasági stb. dokumentációval foglalkoznak.

Az akadémiai intézetekben, tanszékben, minisztériumokban, tervező intézetekben és üzemekben működő dokumentációs részlegek 3—10 fővel dolgoznak. A dokumentációs munkát az egyes intézetek főfoglalkozású dolgozói végzik és csak ott alkalmaznak külső munkatársakat, ahol azt a nyelvi és szakmai nehézségek indokolják. E téren a helyzet hazánkban kedvezőtlenebb. Az OMK-ban a kivonatokat kizárólag külső szakemberekkel végeztetik tiszteletdíj ellenében.

Az NDK-ban a német szakirodalmon kívül a világ fontosabb szakirodalmát is feldolgozzák. A szabadalmak értékelésébe az utóbbi időben fokozódó mértékben vonják be a szabadalmi irodákat is. Az a tervük, hogy a szakágakra vonatkozó összes szabadalmakat feldolgozzák, ami által elérhetik, hogy a dokumentációs részlegek tevékenysége tágabb területre is kiterjedjen. A szakirodalom feltárása kivonatolás útján történik. Az NDK-ban a kivonatokat három fokozatba sorolják. A legfelsőbb fokozatban a kivonatokat tudományos munkatársak készítik, ők is osztályozzák és a dokumentációs részleg feladata csupán a szervezés, így egész munkáját az információk szolgálatra összpontosíthatja. A dokumentáció propagandájára a dokumentációs részlegek és a ZWL az egyes minisztériumokkal karöltve előadássorozatokat rendez az üzemek dolgozói számára. A tanfolyamokon megtanítják a magasabb képzettségű dolgozókat a dokumentációs anyagok célszerű felhasználására. Itt szakszerű tanácsokat is adnak.

A cikkek kivonatait a dokumentációs részlegek vagy közvetlenül vagy az Akadémia Kiadón keresztül kartonokon ad-

ják közre. Minden megjelent kartonból 5 példányt küldenek a ZWL-nek, amelyből 4 példány a nemzetközi cserét szolgálja, 1 törzspéldány pedig visszamarad.

Az irodalom értékelése válogatás alapján történik. A kiválasztás elve a következő: csak olyan adatot dolgoznak fel és értékelnek, amely bővíti az ismereteket, tisztázza az elméleti kérdéseket, rögzíti a kísérletek és megfigyelések eredményeit, kiszélesíti a tudomány alkalmazását, bővíti a technika és tudomány munkamódszereit, javítja a termelés technikáját vagy az életszínvonal emelését szolgálja. Nem dolgozzák fel a műszaki lapok szerkesztéségi cikkeit, továbbá az ismétléseket, melyek nem tartalmaznak új szempontokat. A folyóiratok értékelését szakterületekre bontva végzik. A kartonszolgálat két-három hónap múlva kerül közlésre és jelenleg arra törekednek, hogy az átfutási időt egy hónapra csökkentsék. A kartotékszolgáltatást bárki előfizetheti.

Az NDK dokumentációs hálózatában nem adnak ki referáló folyóiratokat. Az egyes szakterületeken a kartonszolgáltatás anyagából kiválasztott anyagot az egyes szakfolyóiratok »Irodalmi Szemle« rovatában teszik közzé. Az NDK-ban megjelenő referáló szakfolyóiratokat a német Tudományos Akadémia adja ki. A kivonatokat a szakfolyóiratokban kb. 10 hónap múlva jelennek meg.

A szakfordítási munkák irányítását a ZWL végzi. A fordítási igények az NDK-ban kisebb mértékben jelentkeznek mint hazánkban. A cikelfordítások előtt a ZWL országos fordítási nyilvántartásától általában megkérdezik, hogy a fordítás be van-e jelentve. Nincs ugyan törvényes rendelkezés, hogy a fordítás elkészítéséhez engedélyt kell kérni, mint nálunk, mégis ezt az egész ország területén önkéntesen megteszik. Igénylés esetén a fordításnyilvántartási részleg az elkészült fordításokról címjegyzéket készít. A szakfordításokat az igénylő szervek maguk készítetik.

A ZWL szakfordító katasztert vezet az egyes szakmák nyelvtudással rendelkező szakembereiről és ezek címeit az igénylők rendelkezésére bocsátja.

A ZWL-től 1954. év végén a fotolaboratóriumot elvitték és »VEB Agfa, Berlin« néven önálló üzemmé szervezték. Az üzem teljesítménye 60 főnyi személyzetrel: 6—10 000 felvétel és 4500 fotokópia. Jelenleg a mikrofilmek és fotokópiák rendelését a ZWL-nél adják fel, mely a szükséges irodalmat a könyvtáraktól megszerzi, majd azt továbbadja a »VEB Agfa, Berlin«-nek, ahol végül a fényképezés, a számlázás és kiküldés történik.

Kondor Istvánné

Povárny Jenő

a Népművelési Min. osztályvezetője

az Orsz. Műszaki Könyvtár vezetője